

Schizma filozofie 20.století

Zostavili M. Nitsche, P. Sousedík, M. Šimsa.
Filozofia, Praha 2005, 300 s.

Kniha zahrnuje príspevky, ktoré odzneli na stretnutí organizovanom Pedagogickou fakultou Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, ktoré sa konalo na jar 2004 v obci Zubrnice. Usporiadatelia si vytýčili cieľ prediskutovať otázky rozkolu filozofického myslenia v 20. storočí, ktorý vyústil nielen do odlišných myšlienkových prúdov, ale aj do protikladných filozofických kultúr: analytickej a kontinentálnej. Tieto dve podoby filozofie a pestovania filozofie sa neraz vylučujúco kladú proti sebe a napriek spoločnému menu nezdieľajú pri prvom priblížení takmer nič. Ba niekedy sa nemilosrdne potierajú či v lepšom prípade mlčky ignorujú. Editori publikácie v úvode explicitne zdôrazňujú, že nadväzujú na prácu M. Dummetta *Origins of Analytical Philosophy* (1993), v ktorej sa tematizuje problém, ako sa spoločné témy F. Fregeho a E. Husserla transformovali a ako motivovali dve odlišné myšlienkové tradície. Okrem pionierskej Dummettovej práce, v ktorej sa rozoberá zrod analytickej filozofie v kontexte súdobých myšlienkových prúdov kontinentálnej Európy, sa pozornosť prispievateľov a editorov zameriava aj na relevantnú prácu Michaela Friedmana *A Parting of the Ways: Carnap, Cassirer, and Heidegger* (2000). V tejto práci si Friedman všíma medzinárodnú konferenciu v Davose roku 1929, ktorá chcela nadviazať dialóg medzi francúzskymi a nemeckými filozofmi a na ktorej vystúpili s konkurenčnými interpretáciami Kanta M. Heidegger a E. Cassirer. Tejto udalosti sa zúčastnil, hoci len v úlohe poslucháča, R. Carnap.

Otázka, do akej miery sa jednotlivé príspevky zhodujú s názormi editorov, podľa ktorých treba „... pečlivo hľadať téma, ktoré by príslušníky oboch skupín priťahovalo a stejnou mierou naplnilo oním aristotelovským údivom, ktorý je nutnou podmíankou každého filozofického bádania (s. 12)“, a otázka „schizmy“ tzv. kontinentálnej a analytickej filozofie, pochopenie jej povahy a podstaty osvetľuje problém filozofie vôbec, je vecou posúdenia samotného čitateľa/ky. Prvá kapitola (*Zrod analytickej a fenomenologickej filozofie*) sa venuje zrodu analytickej filozofie a fenomenologickej filozofii, problematike ideálnych mimochasových entít, základom aritmetiky, antipsychologizmu v poznaní a v jazyku, teda témam, ktoré stáli pri zrode tak analytickej, ako aj fenomenologickej filozofie; témam, ktoré napriek rovnakým pohnútkam nabrali odlišné smerovanie, až sa cesty so spoločným východiskom rozišli. V tejto časti sa nachádza stať M. Vlasákovskej *Kořeny analytickej filozofie: Bernard Bolzano* (s. 19 – 28); príspevok J. Peregrina *Fregův obrat k jazyku* (s. 29 – 42), v ktorom vykladá Fregeho odkaz v intenciách Davidsonovho holizmu v otázke objektivity poznania, jazyka a spo-chybňuje interpretácie pojmu pravdy v duchu korešpondenčnej koncepcie a metafyzického realizmu. Problematiku jazyka z Husserlových

Logických skú-maní z perspektívy výkladu ideality a objektivity významu (realita a subjektivita významovej intencie); monológu ako paradigmy jazykovej situácie (komunikácia ako paradigma jazykovej situácie); jazyka ako náhodnej opory myslenia (jazyk ako nevyhnutné médium myslenia) rozvíja P. Urban v štúdiu *Husserl a problém jazyka* (s. 43 - 58). Autor zdôrazňuje, že Husserlov prístup k jazyku vykazuje napätie medzi snahou zostať verný skúsenosti a zároveň rozvíjať apriórne predpoklady, čo v danom prípade značí, že jazyk sa neskúma per se, ale ako prístup k logickým predmetom, k mimočasovým entitám. Prvú kapitolu uzatvára stať M. Zouhara *Rusellova ontológia ako prekonanie idealizmu* (s. 59 - 73), v ktorej sa predkladá analýza Rusellovho empiricizmu na základe sumarizácie jeho ontológie a epistemológie a jeho vzťah k Berkeleyho idealizmu. M. Zouhar argumentuje, že uznanie sveta, v ktorom jestvujú aj nementálne objekty, uznanie verejného priestoru odlišného od priestoru mentálneho či inej mysle umožňuje Rusellovi odmietnuť idealizmus.

Druhá časť publikácie s názvom *Immanuel Kant a rozdelení cest* zahrnuje state rozvíjajúce pomer kontinentálnej a analytickej tradície ku Kantovi a novokantovstvu. Príspevky tejto časti sú aj bezprostrednou reakciou na Friedmanovu knihu. J. Chotaš v príspevku *Kant v analytickej a kontinentálnej filozofii* (s. 79 - 98) nastoľuje otázku, či je možná diskusia medzi predstaviteľmi oboch myšlienkových prúdov, pričom interpretuje niektoré kľúčové pojmy (geografický, metodologický, ideálne typický výklad termínov „kontinentálna analytická filozofia“), vykladá recepcie Hegla a Kanta v súčasnej filozofii, Kantov obraz v analytickej a kontinentálnej tradícii na príklade interpretácie *Kritiky čistého rozumu* (P. Strawson), všíma si Heideggerovu monografiu *Kant a problém metafyziky*, Cassirerovu a Henrichovu kritiku Heideggerovho výkladu Kanta. J. Chotaš dospieva k záveru, že analytická filozofia ponúka argumentačnú pre-cíznosť a tento aspekt na rozdiel od parafrázujúcich komentárov a geneticko-historickej rekonštrukcie textu ponúka komentátorovi možnosť dospieť k „překladu nějakého textu do schématu odvození pomocí logických pravdivostních funkcí“ (s. 97). Aj analytická filozofia sa však môže poučiť od svojej kontinentálnej partnerky a čerpať z jej spojitosti s dejinami filozofie a nescientisticky orientovaným myslením. Heideggerovské Dasein, jeho individuáciu a súvislosť s Kantovým transcendentálnym subjektom sa skúmajú v stati J. Kuneša s názvom *Subjekt a Dasein* (s. 99 - 132), pričom Kuneš akcentuje, že tak u Kanta, ako aj u Husserla Dasein, subjekt, nie je identický s osobou, lebo v subjekte je zakotvená otvorenosť svetu a subjektivita je svojou podstatou intersubjektívna. Tento aspekt, ktorý otvára priestor na preskúmanie otázky, či je redukcia subjektivity na osobu možná so všetkými dôsledkami; napríklad pre fungovanie jazyka a chápanie psychiky Kuneš pokladá za produktívnu výzvu na dialóg medzi analyticou a kontinentálnou filozofiou. Podrobnú recepciu Friedmanovej knihy najmä so zreteľom na problém, či táto práca nejako pomáha rozhodnúť spor o platnosti, produktívnosti rozlišovania medzi analyticou a kontinentálnou tradíciou, prezentuje V. Zeman v stati *Program vědecké filosofie* (s. 133 - 151). Na

pozadí dejín filozofie v tej forme, ako sa pestovala na univerzite (nemeckej a českej) v Prahe v medzivojnovom období, sa ilustruje limitujúci rámec rozlišovania a argumentuje sa v prospech tézy, že analytická filozofia bola od Huma po Carnapa koncipovaná ako kritický program. Autor sa usiluje doložiť, že Carnapovo dielo je rámcované vedeckým chápaním sveta, čo nie je synonymom filozofie vedy. V závere sa obhajuje tvrdenie, že rozlišovanie medzi analytickou a kontinentálnou filozofiou je obmedzujúce a historicky podmienené a skôr sa treba sa orientovať v intenciaciach Friedmannovho kritického programu.

State tretej časti publikácie (*Heidegger a Carnap*) sa venujú jednak priblíženiu Heideggera ako typického predstaviteľa kontinentálnej metafyziky, jednak oponentovi tohto uvažovania, Carnapovi. Editorom ide o to, aby sa jednak naznačila priepasť medzi dvomi spôsobmi uvažovania, jednak aby sa sformovala základná predstava o oboch typoch myslenia. Heideggerovo filozofovanie sa exemplifikuje v dvoch tematicky príbuzných statiach: Strach a úzkosť ako základné mody skúsenosti temporality ponúka L. Benyovszky v príspevku *Strach a údiv jako čas zpřístupňující zkušenosti* (s. 157 - 163). Podrobný rozbor a komentáre nálad ako odhaľovanie významovosti sveta a konštituovania našich vzťahov ku svetu skúma A. Novák v štúdií *Základní nálady jako základní dění lidské existence* (s. 165 - 177). Novokantovskú tradíciu ako kontext Carnapovej práce *Aufbau* proti Quinovej interpretácii ponúka T. Childers v stati *Spor o Carnapův Aufbau: Quine vs. Friedman*. Podľa Childersa nejde o dokončenie karteziánskeho programu, ale o elimináciu Quinových argumentov v prospech naturalizovanej epistemológie (s. 179 - 193). Z pera P. Sousedíka pochádza stať venovaná Carnapovej kritike Heideggerovej metafyziky, pričom sa explicitne vyslovuje aj o vzťahu svojho výkladu k Apelovej interpretácii (*Carnapův pokus o kritiku Heideggerovy metafyziky. Dva protipóly evropské filosofie 20. století*; s. 195 - 215). M. Nitsche sa venuje jednak histórii polemiky Carnapa s Heideggerom a faktograficky sumarizuje Heideggerovu reakciu (v *Súbornom vydaní*), jednak skúma, či na Heideggerovej koncepcii pravdy bytia možno budovať verifikáciu viet. „*Starost o užívání řeči.*“: *Heideggerovy reakce na Carnapovo vystoupení v časopise Erkenntnis* (s. 217 - 227). Zaujímavú interpretáciu Wittgensteinovho vzťahu ku Carnapovi a Heideggerovi prináša P. Glombíček, lebo Wittgenstein na koniec filozofie, deklarovaný u Heideggera aj u Carnapa, nerezignoval, ale nenahrádza ju vedou ako Carnap ani poézou ako Heidegger. Wittgenstein v Glombíčkovskej výkladovej schéme pripisuje filozofii osvetľujúcu, nie vysvetľujúcu funkciu. Tento priestor nezmyslu ako stret medzi Carnapom a Heideggerom je témou príspevku *Země nikoho jako místo k setkání: wittgensteinovský nesmysl* (s. 229 - 238).

V štvrtej časti s názvom *Príspevky k současné diskusi mezi analytickou a kontinentální filosofií* sú obsiahnuté príspevky tematizujúce problémy, ktoré pôvodne rozdeľovali oba tábory, ale v súčasnosti slúžia ako ich spojovací most. Psychologizmus (presvedčenie, pranie, intencia, konvencia, rečové akty), koncepcie psychologické aj antipsychologické vo výklade povahy komunikácie a jazyka analyzuje P. Kořátko (*Psychologické pojmy v současné filozofii jazyka*, s. 243

- 267). Kořátko ukazuje, že filozofia jazyka kráča ruka v ruke s filozofiou mysle a že psychologické pojmy sú pendantmi pojmov, ako sú referencia, význam, ilokučná sila. Lebenswelt, svet prežívania ako terén prieniku semiotiky a fenomenológie, skúma stať J. Kajfosza *Relativita žitého sveta jako průnik zájmů fenomenologie a sémiotiky* (s. 270 - 283). Rozbor filozofie K. O. Apela ako autora, ktorý nadväzuje tak na analytickú, ako aj kontinentálnu tradíciu z pozície transcendentálnej pragmatiky s osobitným zreteľom na tému komunikatívneho spoločenstva rozvíjaného z pozície filozofie jazyka ponúka záverečná stať M. Šimsu *Apelův transcendentální most mezi kontinentální a analytickou filosofií* (s. 285 - 295).

Publikácia, ktorú pripravili českí kolegovia, je pozoruhodná nielen svojím obsahom a rozsahom sledovaných problémov, ale aj svojou ambíciou a zámerom. Je nepochybne záslužným činom, lebo signalizuje, že pokusy a snahy nájsť spoločnú reč medzi dvomi svetmi nie sú vopred strateným podnikom. Naopak, analytickú a kontinentálnu filozofiu nedelí nepreklenuteľná priepasť, ako sa to traduje pri jednostrannom pohľade, ktorý neberie do úvahy historický kontext vzniku a pôvodu myslenia. Texty príspevkov nás presvedčajú o tom, že v 21. storočí je izolacionizmus a ignorantstvo týchto dvoch tradícií filozofického myslenia značne antikvované a pri zohľadnení problémov a tém, ktoré majú obe tradície spoločné, je racionálny dialóg nielen možný, ale aj žiaduci. Z tejto perspektívy je užitočné a poučné porovnať recenzovanú publikáciu napríklad s úvodom A. P. Martinicha a D. Sosa k antológii analytickej filozofie (*Analytic Philosophy, An Anthology*, edited by A. P. Martinich and David Sosa, Blackwell Publishers Ltd. 2001). Knihu možno odporúčať filozofom, historikom filozofie a všetkým, ktorí sa sine ira et studio zaujímajú o dejiny ideí a systémov myslenia.

Tatiana Sedová